

Rusko carstvo

Elena Marushiakova, Veselin Popov

Romi u Ukrajini | Strateški ciljevi državne politike prema „Ciganima“ | Praktična realizacija državne politike | Romi na novim teritorijama | Krim i južna Rusija | Besarabija | Faraonovka i Kair | „Cigani“ kmetovi | „Cigani“ nakon reforme iz 1861. godine

➤ *Uticaj Ruskog carstva obuhvatao je veliki broj ljudi. Za razliku od ostalih zemalja u Evropi, državna politika Ruskog carstva prema Romima u početku, a i duži period kasnije, ih je tretirala kao jednake građane s punim ljudskim pravima. Cilj administrativnih napora države bio je da Rome primoraju da ispunjavaju svoje građanske obaveze. Ova politika je iznad svega bila „vodeća“ politika; „Cigani“ su smatrani neodvojivim delom društva, i na taj način se i na njih primenjivalo opšte zakonodavstvo. U slučaju kada se na njih primenjivala „posebna“ politika, cilj je bio da se prevaziđe njihovo odvajanje od društva, bez pritiska da se asimiluju.*

RUSKO CARSTVO

Rusko carstvo nastalo je od takozvane Moskvske Rusije, koja se od početka XV veka (i delimično posle krunisanja cara Ivana IV Groznog 1547. godine) počela brzo razvijati i širiti, pripajajući carstvu teritorije i njihovo stanovništvo. Iako je Rusija formalno postala carstvo 1721. godine (vladavina Petra I Velikog), ovaj opšti naziv može se koristiti i za ranije periode. Romi, koji su vekovima živeli u Ruskom carstvu, bili su pod jakim uticajem glavnih socijalnih i političkih prilika u zemlji, što se odrazilo na njihove moderne etničke i kulturne karakteristike.

II. 2

RUSKO CARSTVO

II. 1

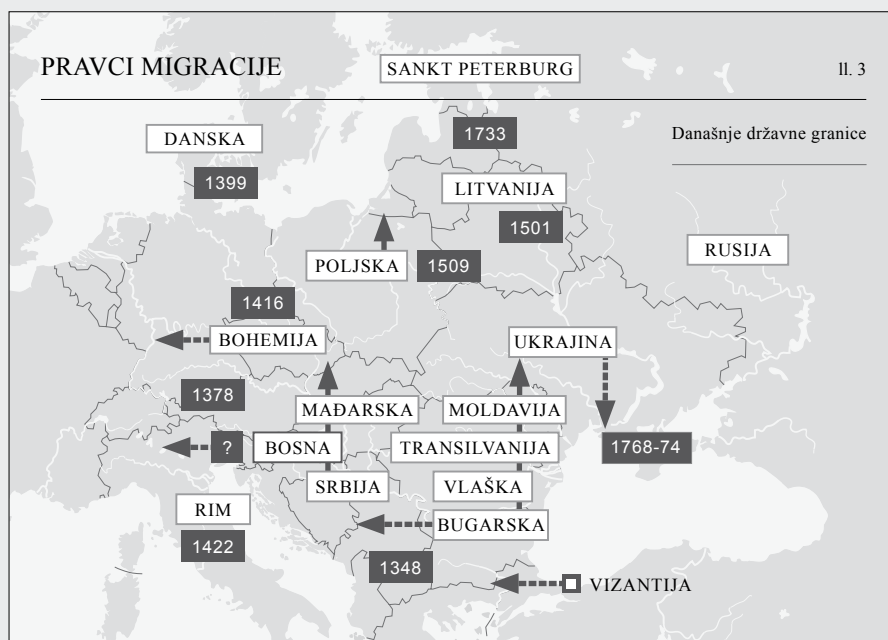

UVOD

Povelja iz 1501. godine može se smatrati prvim dokazom dolaska Roma u Rusko carstvo. U ovom dokumentu Aleksandar Kazimirovič, princ Velikog vojvodstva Litvanije i kralj Poljske dao je „višem predvodniku (voyt) Vasilu i njegovim Ciganima“ punu slobodu da putuju zemljama vojvodstva. Njihovom vođi

dato je pravo da „sudi Ciganima i rešava sporove među njima“. Sporno je da li se ove teritorije, koje su kasnije pripojene Ruskom carstvu, mogu nazvati delom Ruskog carstva. Sa sigurnošću, „Cigani“ u Ruskom carstvu su pomenuti prvi put 1733. godine u ukazu koji je izdala Ana Joanovna, a koji se tiče prihoda tri regimenta kroz poreze, prikupljene od stanovništva iz određenih teritorija,

uključujući „Cigane“. Neposredno nakon toga Senat Sankt Peterburga usvojio je novi ukaz kao odgovor na peticiju „Cigana, rođenih u ovim zemljama“, koji im dopušta da stanuju i trguju konjima u oblasti oko prestonice Sankt Peterburga, uz obavezu da se registruju „gde oni žele“. Izraz „rođeni u ovim zemljama“ označava ranije naseljene Rome u Ruskom carstvu. [II. 1-4]

II. 3

U prvom periodu migracije u Rusko carstvo, u XV i XVI veku, primećeno je da se „Cigani“ kreću s juga ka Ukrajini i sa istoka ka Belorusiji i baltičkim zemljama. Danas su ovi rani migranti poznati kao „Haladitka“ ili ruski Romi, i usko su povezani s poljskim Romima (takođe zvanim „Haladitka Romi“) u Litvaniji i današnjoj Poljskoj, kao i litvanskim Romima u Litvaniji i Belorusiji. Letonski Romi („Lofika“) na baltičkom području su takođe u srodstvu s njima. „Servi/Servuria“, npr. nastanili su se u istočnoj Ukrajini i južnoj Rusiji sredinom XVI veka nakon migracije iz Moldavije i Vlaške.

II. 4

ROMI U UKRAJINI

Prvi pisani izvori koji pominju „Cigane“ na današnjoj teritoriji Ukrajine datiraju iz XV veka, npr. nekoliko marginalnih zapisa o „Ciganima“ u registrima gradova Sanok i Lavov za period od 1427/1428 do 1445. godine. Od XVI do XVIII veka prisustvo Roma je ostavilo trag u dokumentima iz Slobodske Ukrajine („Slobozhanshchine“ - teritorije na levoj obali Dnjepra) i autonomne „Zaporoške Seči“ (tzv. Zaporoških Kozaka). U registrima zaporoške vojske nalazimo ime na kao što su Vasko Tsigan, Stepan Tsiganchuk, Dmitro Tsiganchuk (od Tsigan - ruski naziv za „Ciganina“). Romi su uglavnom služili kao kovači i oružari u vojnim pukovima.

Nakon 1654. godine Ukrajina se svojevlasno priključila Ruskom carstvu, ali je zadržala neku vrstu autonomije. „Cigani“ su uključeni u posebne poreske knjige, i bili su podijeljeni na grupe predvođene njihovim „atamanima“ (poglavnicama) koje su „Cigani“ sami birali na ova mesta pre njihovog postavljanja. Ovo ne treba da se shvati u bukvalnom smislu; Romi u Ukrajini nisu aktivno služili u vojsci. Zapravo, sudeći po dokumentaciji, Romi su uključeni u postojeću dnevnu administrativnu i vojnu organizaciju. Glavna obaveza „Cigana atamana“ bila je da prikupljaju godišnji porez („obrok“) zajedno sa predviđenim sakupljačima poreza (koji su otkupili pravo da sakupljaju poreze na aukciji) i predaju ga glavnoj vojnoj kancelariji za održavanje vojske. Postavljanje „Cigana atamana“ država je uslovlila plaćanjem određene sume nov-

ca. „Ciganski“ godišnji porez je rastao s godinama, što je i dokaz rasta njihovog bogatstva – na početku XVIII veka iznosio je 120 „karbovaneca“ (ukrajinska moneta) godišnje, a 1755. godine dostigao je 1.424 „karbovaneca“.

Specijalni „ciganski“ pukovi bili su ukinuti 1765. godine i Romi su se tada registrovali u postojeće „sotnje“ (kozački eskadoni) i pukove, i data su im ista građanska prava kao i ostatku populacije. Svi odnosi sa „Ciganima“ bili su pod nadzorom građansko-vojne Komisije Kijeva, što je direktno uslovljavalo njihovu obaveznu registraciju zahtevima za stalni boravak. Ove mere, ipak, nisu onemogućavale „Cigane“ da vode polunomadski život (sa stalnim zimskim prebivalištem) ili nomadski način života. Njihova glavna zanimanja bile su razne vrste rada sa gvoždem, trgovina konjima i sviranje muzike.

STRATEŠKI CILJEVI DRŽAVNE POLITIKE PREMA „CIGANIMA“

Relativno brzo nakon naseljavanja „Cigana“ u Ruskom carstvu prema njima su preduzete posebne mere. Godine 1759. carica Jelisaveta je izdala ukaz u kome zabranjuje prisustvo „Cigana“ litalica u prestonici Sankt Peterburgu i

okolini. Ipak, to nije značilo da im je bilo zabranjeno da se nastane u prestonici. Godine 1766. u ukazu Senata regulisano je naplaćivanje poreza u Ruskom carstvu od nomadskih „Cigana“ koji su pretežno živeli u tzv. Slobodskoj Ukrajini, oblastima oko Moskve i ostalim velikim gradovima carstva.

Romi su konačno bili uključeni u socijalnu strukturu Ruskog carstva

ukazom Katarine II Velike 1783. godine i stekli pojedina ljudska prava. Prema ovom ukazu, svi „Cigani“ koji još nisu uvedeni u državne registre stanovništva, zajedno sa onima koji se navode u registrima kao vlasništvo zemljoposjednika (tj. kmetova), svrstani su u kategoriju tzv. državnih kmetova i obavezani da plaćaju određene takse za ovu kategoriju.

II. 5

Žena Johana Dimitrija Taikona, poznatog pripovedača, kao tek venčana mlada u Rusiji oko 1900. godine. Porodica Taikon u to vreme preselila se iz Rusije u Švedsku.

(Lundgren / Taikon 2003, str. 45)

II. 6

Ruski „voda Cigana” iz XIX veka.

(Clébert, Jean Paul (1964) Das Volk der Zigeuner. Wien: Paul Neff, str. 64b)

Ukazom Katarine II, zapravo se uvodi novi pristup prema „Ciganima“ – ukidanje „posebne“ državne politike prema njima i njihovo uključenje u osnovne zakonske norme. Ipak, to ne znači da je to bio pokušaj da se Romi naveđu da se zastalno nastane. Ukaz se bavi statusom državnih seljaka u celini i odražava cilj države da od njih naplaćuje porez. U njemu se govori o nastanjenju „Cigana“ na „odgovarajućim mestima“ uz pojašnjenje „da se ne odaju skitnji“ tj. da se redovno popisuju i da se

pridržavaju odredaba zakona. Državnim seljacima i kmetovima dozvoljeno je da slobodno putuju, plaćajući određenu godišnju taksu („obrok”).

Kategorija „državnih seljaka“ uključivala je, pre svega, slovensku pravoslavnu populaciju u novoosvojenim teritorijama – Sibiru, levoj obali Ukrajine, Novorusiji, itd., uz različite tipove Kozaka (Kozaci sa Dona, Kubana, Urala, itd.). U kompleksnoj, birokratskoj socijalnoj i imovinskoj strukturi Ruskog carstva, državni sel-

jaci su imali bolji status od kmetova.

Kmetstvo je, s druge strane, pružalo mogućnost da se plaća godišnji „obrok” nižem plemstvu, uz sticanje prava na slobodu kretanja. Romi su, pre no što su uključeni u kategoriju „državnih seljaka“ iskoristili ovu mogućnost i nastavili svoj nomadski način života, seleći se od jednog zemljoposjednika do drugog (plaćajući im svoju slobodu). Svojim ukazom Katarina Velika je zapravo želela da prekine ovu praksu.

PRAKTIČNA REALIZACIJA DRŽAVNE POLITIKE

Za razliku od drugih zemalja, u Ruskom carstvu „Cigani“ nikada nisu označavani kao „problem“, stoga je i rezultat ove politike, koja je ohrabivala (ali ne i ojačavala) njihovo naseljavanje, bio nebitan. Zapravo, rezultat ove politike bio je obaveza Roma da se registruju u administrativnim knjigama i da redovno plaćaju svoje poreze, što je (bar formalno) zahtevalo stalno prebivalište. Zatim je bilo poželjno (ali ne i obavezno) da se obustavi ili bar umanjí njihov nomadski način života.

Ovo je linija svih državnih mera koje su pratile ukaz iz 1783. godine. Go-

dine 1800. u ukazu Senata objavljeno je da se registracija „Cigana“ u poreske knjige treba što pre završiti. Ukazom se navodi da su se u nekim „gubernijama” (pokrajine) „Cigani“ nastanili u selima, radeći u poljoprivredi, a da su se drugi nastanili u gradovima, registrovavši se kao trgovci i kao „meščani” (mali preduzetnici i zanatlije). U ukazu se zatim navodi da se ovo ne smatra kršenjem zakona, s obzirom na to da redovno plaćaju porez.

Proces obavezne civilne i (pre svega) poreske registracije Roma je očigledno polako nastavljen, što je ilustrirano nizom vladinih dokumenata iz ranog XIX veka, npr. ukazi Aleksandra I iz 1803. godine i 1809. godine. Godine 1811. Aleksandar I je izdao ukaz kako

bi upotpunio prijavljivanje „Cigana“ na različitim posedima, i kako bi potvrdio njihovo pravo da sami odlučuju na kojem će se posedu registrovati, uključujući gradove, da bi ispunili pojedine građanske obaveze do 1812. godine.

Godine 1839. izdat je novi ukaz kojim se obavezuju svi „Cigani“ nomadi bez stalnog prebivališta da se registruju kao državni seljaci do 1. januara 1841. Ovom merom Romi su potpali pod jurisdikciju Ministarstva unutrašnjih poslova, kojim je poverena reforma vezana za položaj državnih seljaka.

Novi pristup „Ciganima“, koji je imao za cilj totalno ukidanje razlika u njihovom socijalnom statusu u poređenju sa ostatkom populacije, takođe je zabeležen u ukazu iz 1856. godine (period

ZANIMANJA I TRGOVINA

II. 7

Trgovina i način života „Cigana” kmetova bili su raznovrsni. Mnogi koji su samo po imenu bili „dvorovije” (tj. domaći kmetovi) bili su u stvari nomadske zanatlije. Plaćali su godišnji „obrok” i slobodno putovali ne samo po Besarabiji, nego i van njenih granica, prodajući svoje proizvode i pružajući svoje usluge. Ovaj način bi mogao da objasni

činjenicu da je relativno veliki broj njih - 100 kovača, 185 čobotara (izrađivali su vrstu ratarske obuće), 46 kotlara, 7 srebrnara, 1 krojač, 1 bereberin i 185 muzičara, kao i njihove porodice, živelo na imanju princa Kantakuzina blizu sela Markovci, nedaleko od grada Hotina.

KOLONIZACIJA STEPA: SLUČAJ FARAONOVKE I KAIRA

II. 8

Često se povlači analogija između osnivanja dvaju romskih sela Faraonovke i Kaira i državne politike Austrougarskog carstva i Španije prema Romima u XVIII i XIX veku. Ipak postoje velike razlike, koje ovu analogiju čine neosnovanom. Osnovna razlika u slučaju Faraonovke i Kaira bila je činjenica da „Cigani” nisu bili predmet nijedne posebne politike, već su pre bili posmatrani u kontekstu politike Ruskog carstva u tom regionu. Osnivanje romskih sela nije

bila prisilna radnja, već direktna posledica glavnog principa državne politike kolonizacije stepa, u skladu s kojom je mnogo novih naselja osnovano po etničkom principu. Prelaz na statični način života bio je dobrovoljan. Nije bilo restriktivnih mera protiv Roma, kao što je to bio slučaj u Austrougarskoj i Španiji. Govoreći savremenim jezikom, u Faraonovki i Kairu nije bilo prisilnog naseljavanja ili segregacije, nego je sprovedena pozitivna diskriminacija.

Krimskog rata), kada su „Cigani“ bili obavezni da služe vojsku, zajedno sa os-

talim članovima poseda kojima su pripadali. Zapravo, ovo je značilo da su do

tada „Cigani“ bili privilegovani pošto su bili oslobođeni vojne službe.

ROMI NA NOVIM TERITORIJAMA

Sveobuhvatno rešenje građanskog statusa Roma u Ruskom carstvu tokom druge polovine XVIII veka bilo je komplikovano, imajući u vidu činjenicu da je ovo takođe bio period aktivne ekspanzije carstva zbog osvajanja novih teritorija. Neke od

ovih teritorija, npr. stepe južne Rusije i južne Ukrajine bile su slabo nastanjene, ali su druge (Krim i Besarabija) imale svoje lokalne Rome, čiji je status, takođe, trebalo zakonski regulisati u skladu sa zakonodavstvom Ruskog carstva.

U brojnim ratovima protiv Otomanskog carstva, od 1774. do 1812. godine, Rusko carstvo je pripojilo nekoliko teritorija, kao što su Krimski Kaganat

(pripojen kao ruska teritorija, poznat kao Tavrida gubernija), teritorije između Buga i Dnjestra i teritorije između Dnjestra i Pruta, poznate kao Besarabija (uključujući današnju oblast Besarabije u Ukrajini i Republiku Moldaviju). Od pripojenih teritorija postale su nove gubernije (Novorusija, Tavrida, a kasnije Besarabija) i ubrzo ih je počela nastanjivati nova populacija.

KRIM I JUŽNA RUSIJA

Romi u relativno slabo naseljenom Krimskom poluostrvu veoma su se brzo uključili u nove društvene i civilne strukture Ruskog carstva. Godine 1812. godišnji porez od dve rublje po glavi određen je za „Cigane“ gubernije Tavride (Krima) kao državne seljake. Osim toga, bilo im je dozvoljeno da se registruju u kozački puk Kozačke vojske Crnog mora. Godine 1852. svi „Cigani“ gubernije Tavride, koji još

uvek nisu bili popisani u vojni registar, bili su obavezni da plaćaju vojni porez „zajedno sa ostalim porezima“.

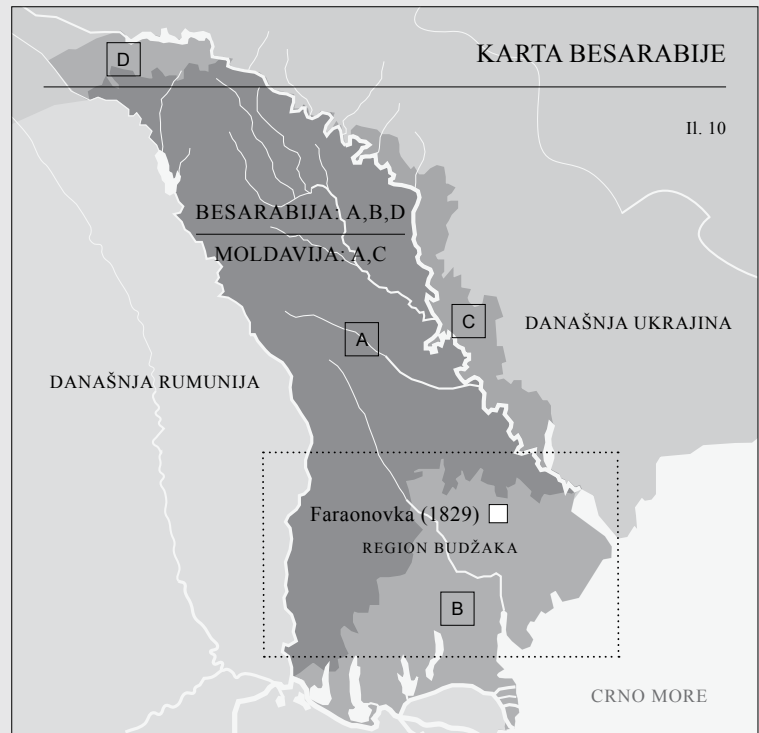
Specifična za Krim bila je činjenica da je ogroman broj Roma sa statusom državnih seljaka bio zapravo naseljen u gradovima. To se dešavalo zbog toga što je severni stepski deo poluostrva bio slabo naseljen i samo ga je postepeno naseljavalo stanovništvo različitog etničkog porekla. Deo Roma se nastanio u gradovima, dok su nomadski Romi provodili zime u gradovima, a kraće ili duže vreme putovali tokom toplog perioda.

Još jedna osobenost krimskih Roma bila je činjenica da su većina njih bili muslimani, i da su mnogi od njih zaboravili svoj jezik i služili se tatarskim jezikom. Zapravo, mogla su da im se pripisuju dva građanska statusa – „Cigani“ i Tatari. Zbog toga su, 1855. godine, na vrhuncu Krimskog rata, kada je postojalo snažno antirusko osećanje među tatarskom populacijom, krimski Romi, sa statusom državnih seljaka i članova tatarske zajednice (tj. muslimani koji su se služili tatarskim jezikom) bili oslobođeni tog statusa i primorani da izvršavaju iste obaveze kao Tatari.

NASELJAVANJE I PRIVILEGIJE

Tokom prve polovine XIX veka Romima je pružano pravo da se nastane u stepskim regionima oko reke Kuban i na severnom Kavkazu. Ovo je praćeno davanjem posebnih privilegija Romima. Godine 1832. 54 Roma iz Pjatigorska na severnom Kavkazu bilo je oslobođeno vojne službe i plaćanja poreza na pet godina. Porez koji su već platili bio im je nadoknađen, jer su ih „razbojnici izvan Kubana” (pod ovim se podrazumevaju različiti kavkaski narodi – Čerkezi, Čečeni, itd.) napali, opljačkali i naneli im štetu u iznosu od 13.659 rubalja i 50 kopejki, što je za to vreme bila znatna suma; šestoro ljudi je ubijeno i 22 kidnapovano. Godine 1838. još 27 romskih porodica koje su živele u Stavropoljskoj guberniji bilo je oslobođeno vojne službe na još pet godina (već su od 1832. godine bili oslobođeni službe, kada su i uključeni u lokalne kozačke pukove).

II. 9

BESARABIJA

Položaj Roma u Besarabiji (područje između Dnjestra i Pruta) bio je dosta drugačiji od onog u ostalim delovima Ruskog carstva. Većina njih je potpala pod Guberniju Moldaviju, gde su Romi imali status robova. Region Budžak, naseljen nogajskim Tatarima nalazi se između ušća Dunava i Dnjestra. Posle 1812. godine nogajski Tatari iz Budžaka preseljeni su u Krim i počeli su da obrađuju stepe. Romi iz Besarabije su imali mogućnost da se integrišu u socijalnu strukturu Ruskog carstva na različite načine i uglavnom su slobodno mogli da izaberu način integracije. [II. 10]

Godine 1818. usvojen je privremeni statut Besarabije, koji se

posebno bavio položajem „Cigana“ u tom području. Romi su podeljeni u dve velike kategorije, jedna pod direktnom vlašću države (bivši „robovi princa“ ili „robovi krune“), dok su ostali pripadali manastirima i pojedincima (bivši „robovi manastira“ i „robovi plemstva“).

Za Rome koji su ranije bili „robovi princa“ 1818. godine ustanovljena je nova institucija pri besarabijskog regionalnoj vladi, tj. Kancelarija za Cigane krune, koja je trebalo da ih registruje kao državne seljake, nezavisno od njihovog načina života (nomadi ili nastanjeni). Nova kancelarija je takođe bila odgovorna za „Cigane“ koji su pobjegli od svojih gospodara (plemića ili manastira) u Besarabiji ili koji su migrirali iz gubernija Vlaške i Moldavije. Kancelarija za Cigane krune pokušala je da reguliše

nomadske „Cigane“, svrstavajući ih u nekoliko kategorija Roma nomada (Laeshi, Lingurari, Ursari). Nezavisno od toga da li su bili nastanjeni ili vodili nomadski život, „Cigani krune“ morali su da plaćaju porez po glavi, koji je plaćala svaka romska porodica, i koji je iznosio 10 rubalja od rane 1830. godine pa naovamo.

U Besarabiji očuvane su iste forme autonomije za romske zajednice kakve su bile u oblastima Vlaškoj i Moldaviji. Direktno pod Kancelarijom za Cigane krune bili su takozvani „bulukbashi“ i „judi“ odgovorni za prikupljanje poreza koje su birali sami „Cigani“. Oni su uživali određene poreske privilegije i mogli su da deluju kao posrednici u sporovima među „Ciganima“, tj. postojala je određena zakonska autonomija u zajednici.

FARAONOVKA I KAIR

Kako bi osigurala bržu registraciju Roma u viši građanski status državnih seljaka, cilj administracije u Besarabiji bio je direktno povezan s politikom zauzimanja

stepe u južnom delu područja Budžak. Radi realizacije ove politike 1826. godine „Ciganima krune“ dozvoljeno je da izaberu koji način života žele da vode (nomadski ili statični), kao i mesto prebivališta (u gradovima, u naseljima državnih kolonista ili u novim kolonijama koje su Romi mogli sami da formiraju na jugu).

Prve kolonije Roma u stepama Budžaka osnovane su 1829. godine, a 1831. godine dva nova sela, naseljena Lingurari Romima – Faraonovka (164 porodice) i Kair (170 porodica), osnovana su u Akerman „ujezdu” (administrativna jedinica). Imena sela birale su vlasti, na osnovu preovlađujućeg mišl-

ROMSKI HOROVI I ROMSKA MUZIČKA ARISTOKRATIJA

Početak procesa naseljavanja „Cigana“ u velikim gradovima Ruskog carstva tesno je povezan sa slavnim „ciganskim horovima“. Prvi takav mešoviti (muško-ženski) hor osnovao je grof Aleksej Orlov 1775. godine na svom imanju Puškino, nedaleko od Moskve. Dirigent je bio Ivan Sokolov (nasledio ga je njegov nećak Ilija Sokolov), a članovi hora bili su kmetovi. Početkom XIX veka članovi hora bili su oslobođeni kmetstva i preselili su se da žive i rade u Moskvi. Godine 1812. dali su velike donacije za potrebe vojske u ratu protiv Napoleona, jedan broj njih je u statusu dobrovoljaca učestvovao u oružanim bitkama, npr. u Borodinskoj bici.

Ciganski hor grofa Orlova bio je veoma popularan među ruskom aristokracijom. Osnovani su i drugi slični horovi, vaspitane su mnoge generacije poznatih „Cigana“ muzičara. „Cigani“ muzičari počeli su da preseljavaju u Moskvu, Sankt Peterburg i ostale veće gradove. U Moskvi su od 1807. godine do sredine XIX veka, „Cigani“ muzičari imali neku vrstu samouprave, birali su svog

gradonačelnika („burmistra“), koji je odgovarao pred gradskom administracijom za prikupljanje poreza (Romi su bili registrovani kao „meščani“), održavao kontakte s vlastima, rešavao sitne sporove unutar zajednice, itd.

Nakon nekoliko generacija Romi muzičari i glumci u velikim gradovima (uglavnom u Moskvi i Sankt Peterburgu) činili su poseban društveni sloj (izdvojen u izvesnoj meri od ostalih Roma) koji je obuhvatao slavne umetničke dinastije, kao npr. porodice Sokolov, Šiškin, Panjin, Hlebnikov, Dulkevič, Pankov, s visokim društvenim položajem. Romi muzičari su se redovno susretali s najvišim krugovima Ruskog carstva - sa aristokracijom, bogatim trgovcima, slavnim pesnicima, piscima, muzičarima, itd. Bilo je čak i mešanih brakova s visokim društvom: Fjodor Tolstoj (bliski rođak pisca Lava Tolstoja), brat pisca Sergeja Tolstoja i njegov sin Lav L. Tolstoj, princ F. P. Masalskij, princ Vitgenštajn, milioner iz Uralskog Nečajeva, Anjenkov, bogati zemljoposjednik, Ledvik, izdavač „Borsovih vedomosti“ i drugi, bili su oženjeni Romkinjama.

jenja da su „Cigani“ poreklom iz Egipta. Romima koji su se nastanili dato je 9.902 „desetine“ zemlje (1 desetina = 1.1 ha). Međutim, uprkos tome što im je nuđeno 11.000 desetina zemlje na jugu, oko 800 romskih porodica u Besarabiji nastavilo je da živi nomadskim životom. (II.8)

Romi su se u početku nastanili kao državni seljaci, koji su ipak, kao i ostali kolonisti, imali dodatne privilegije – oslobođanje od vojne obaveze, ponuda slobodne zemlje, snabdevenost zemljoradničkom opremom, državna pomoć, mogućnost registrovanja u viši status, pravo da vode svoju trgovinu, privilegiju korišćenja nekih prirodnih resursa i dr. Država je investirala velika sredstva kako bi dozvolila kolonistima da započnu svoj život u Budžaku, uključujući Rome u Faraonovki i Kairu.

Ipak, ubrzo se između kolonista različitog porekla pojavljuju problemi i veoma brzo su bile potrebne nove promene u njihovom statusu. Godine 1836. stanovništvo nekih sela s državnim kolonistima uključeno je u Dunavsku kozačku vojsku. Ovaj novi status značio je nove građanske ali, pre svega, ekonomske privilegije, u zamenu za određene vojne obaveze. Ove promene su takođe uticale na Rome i specijalnim ukazom, koji je 29. maja 1839. godine izdao Nikolaj I, 1.538 Roma, muškaraca i žena iz Faraonovke i Kaira, zajedno sa 1.600 Roma nomada iz Besarabije, bili su uključeni u Dunavsku kozačku vojsku i dva romska sela su postala kozačke „stanice“ (kozačka naselja).

Razvoj dvaju romskih sela, Faraonovke i Kaira, kao i dalje naseljavanje „Cigana“ u stepskim područjima, takođe se susreću s različitim problemima. Romi iz ovih sela su do tada živeli nomadskim životom i nisu posedovali zemljoradničke veštine. Uz to, pojavile su se i druge teškoće: novi sistem stepske zemljoradnje, nekoliko godina suše, korumpirana administracija koja je utajila deo državne pomoći, itd. Često je postojala i spekulacija o nesposobnosti Roma u Faraonovki i Kairu da se izdržavaju od zemljoradnje; zapisi iz 1839. godine o posedima Roma iz dva sela, ipak, pokazuju da ne postoji velika razlika u njihovim posedima u poređenju sa ostalim kolonistima na tom području.

„CIGANI“ KMETOVI

Položaj Roma u Besarabiji gde su bili robovi plemstva i manastira u prošlosti, u Moldavskoj guberniji je bio drugačiji. Privilegije bojara iz Moldavske gubernije (sad se pominju kao „pomeščici“ – klasa zemljoposjednika)

i privilegije manastira, uključujući privatno vlasništvo nad „Ciganima“ robovima, očuvane su i u privremenim propisima Besarabije, usvojenim 1818. godine. Položaj Roma, koji su pripadali zemljoposjednicima, rešen je 1828. godine ukazom cara Nikolaja I kojim su „Cigani“ robovi oslobođeni, data su im građanska prava i status kmetova pojedina ili manastira.

Postepeno, status „Cigana“ kmetova počeo je da se menja. Neki su pobjegli od svojih vlasnika i registrovali se kao državni seljaci (najčešće Romi nomadi), što je vodilo u veoma teško stanje, zahtevajući radikalna rešenja. Godine 1874. car Nikolaj I potpisao je ukaz zabranjujući zemljoposjednicima iz Besarabije da ponovo dobiju prava posedovanja nad „Cigani-

II. 11

Prve kompletne „ciganske” predstave izveli su „Cigani” muzičari i glumci krajem XIX veka. Muzička komedija „Deca u šumi” („Chave adro vesh”) odigrana je 20. marta 1888. godine u Malom teatru u Sankt Peterburgu. Muziku, pre svega „ciganske” pesme i romanse, aranžirao je Nikolaj Šiškin. Predstava je bez prekida igrana do 1906. godine. Premijera nove opere Nikolaja Šiškina „Život Cigana” održana je 1892. godine.

II. 12

Predrevolucijski „Ciganski” hor.

(Lemon, Alaina (2000) Between two Fires. Durham / London: Duke, str. 45)

ma“ koji su pobjegli od njih. Novi ukaz izdat je iste godine, po kome „Cigani“ iz Besarabije i regiona Novo Rosijska

s nejasnim statusom, mogu da se registruju kao „meščani”. Prema logici, ova dva ukaza Romima kmetovima daju

potpuno legalnu mogućnost da napuste svoje vlasnike i registruju se s višim statusom.

„CIGANI“ NAKON REFORME IZ 1861. GODINE

Godine 1861, zajedno sa manifestom cara Aleksandra II o oslobođenju kmetova i ukidanju kmetstva, postavljena je komisija da izradi nacrt o aktivnostima kako bi se regulisao i poboljšao način života „Cigana“, koji su većinom postali seljaci. Komisija nije donela nikakve rezultate i uskoro je raspuštena.

Dunavska kozačka vojska je raspuštena 1868. godine i njenim Romima besplatno je dodeljena zemlja. Romi u Faraonovki nastavili su da žive u selu, ipak većina Roma u Kairu je prodala svoju zemlju (oko 190 ploti) i vratila se u svoje stare naseobine (u šumama severno od Kišinjeva), svojim tradicionalnim zanatima (proizvodnja drvenih stvari) i polunomadskom načinu života. Godine 1877. u Faraonovki je bilo oko 1.039 Roma, 150 Moldavaca i 103 Ukrajinca, dok su u Kairu tada Romi predstavljali samo trećinu stanovništva.

Za razliku od ostalih gubernija u Ruskom carstvu, u Besarabiji „Ciganima“ kmetovima, nakon oslobođenja od kmetstva, nije dodeljivana zemlja. Štaviše, bili su dužni da još dve godine plaćaju obaveze prema svojim ranijim vlasnicima. Nakon toga, Romi kmetovi, kao i Romi državni seljaci najčešće su se registrovali kao „meščani” u gradovima Besarabije. Ipak ovo nije značilo prelazak na statični način života.

U ovom periodu, državna politika prema „Ciganima“ u Ruskom carstvu privedena je kraju i do Oktobarske revolucije 1917. godine, više nisu bili predmet nikakvih posebnih zakona ili administrativnih akata. Jedini izuzetak bilo je pominjanje „Cigana“ u propisu za izdavanje pasoša 1880. godine. Prema ovom propisu, „Cigani“ registrovani kao državni seljaci, mogli su dobiti pasoš samo uz dozvolu lokalnih vlasti, i samo za jednog člana porodice. Ova ideja je trebalo da ograniči njihov nomadski način života. Takva zabrana nije važila za „Cigane“ registrovane

u statusu trgovaca ili „meščana”, koji su mogli zajedno sa svojim porodicama slobodno da putuju. Ipak, u praksi su ove administrativne mere imale rezultat isti kao i sve prethodne politike Ruskog carstva u njihovom pokušaju da ograniče nomadski način života „Cigana“ - predstavljale su potpuni neuspeh.

Zapravo, cela državna politika Ruskog carstva prema „Ciganima“ tokom više od jednog veka može se sagledati kao stalno ponavljanje mera, koje bi trebalo da ih vode ka tome (ipak ne silom) da postanu „normalni“ stanovnici carstva i poreski obveznici. I pored toga, ove mere nikad nisu bile u fokusu celokupne državne politike, bile su samo na njenim marginama. „Cigani“ su bili neznatan procenat (manje od jednog postotka) ukupnog stanovništva carstva, i skretali su pažnju više zbog svog egzotičnog izgleda, kako ih je videlo lokalno stanovništvo, nego zbog toga što su smatrani važnim ciljem državne politike.

DEMOGRAFIJA

II. 13

Iako demografiji obično nedostaje preciznost, u slučaju Roma statistika najbolje pokazuje njihov udeo u ukupnom broju stanovnika Ruskog carstva. Godine 1834. od 60 miliona stanovnika Ruskog carstva, bilo je 48.247 „Cigana“, 8.000 ih je živelo u gradovima, a 18.738 u Besarabiji. Cifre nakon četvrt veka su slične (1862), kada se pretpostavljalo da u Ruskom carstvu ima oko 50.000 „Cigana“, 17.000-18.000 ih je bilo u Besarabiji, a 7.500-8.000 na Krimu. Podaci popisa iz 1897. godine bili su relativno precizni. Tada je u Ruskom carstvu bilo oko 125,7 miliona stanovnika, od čega je „Ciga-

na” zvanično bilo oko 44.584, 38.031 su bili stanovnici ruralnih područja, a 6.551 je živelo u gradovima. Geografska raspodela nije bila ravnomerna – 8.636 „Cigana” je živelo u Besarabiji, 1.056 u Poljskoj, 1.750 u Letoniji i Estoniji, 3.003 u Litvaniji i Belorusiji, 3.177 u Malorusiji, 14.300 u Novorusiji, 2.138 na južnoj Volgi, 1.080 na severnoj Volgi, 2.021 u severnoj Rusiji, 2.784 u centralnoj Rusiji, 3.223 u centralnom Černozemskom regionu, 1.433 na Krimu, 2.829 na severnom Kavkazu, 212 u Pridnjestrovlju, 628 u centralnoj Aziji, 6.238 u Sibiru i 143 u stepama istočno od Volge.

ZAKLJUČAK

Opšta slika o Romima u Ruskom carstvu u predvečerje Oktobarske revolucije 1917. godine veoma je različita. Mnogi Romi su nastavili da žive svojim tradicionalnim životom (polunomadski, uz iznajmljivanje smeštaja pred zimu, i, najčešće, s fiktivnom registracijom poreza u ruralnim regionima). Izuzetno mali broj njih se nastanio u selima severozapadne Rusije, kao i Ukrajine, u potpunosti ne prekidajući svoj polunomadski način života i tradicionalna zanimanja. Takođe, procesi nastanjivanja aktivno su se nastavili i u Besarabiji. Treći su se, u malom broju, nastanili u gradovima, registrujući

se, uglavnom, kao trgovci i „meščani” (neki od njih veoma bogati), i postajali prodavci ili vlasnici trgovina. Socijalno bliski njima su Romi muzičari i glumci. [II. 11, 12]

Nesumljivo, socijalna integracija Roma u Ruskom carstvu bila je mnogo uspešnija nego njihovih sunarodnika na Balkanu, da ne pominjemo centralnu i Zapadnu Evropu tokom istog perioda. U literaturi su data različita tumačenja ovog posebnog socijalnog položaja Roma u Ruskom carstvu, ali nijedno od njih nije privuklo pažnju kao kratko i precizno objašnjenje koje je dao N. Shchiber krajem XIX veka: „U našem zakonodavstvu Cigani nikada nisu tretirani kao posebno pleme,

niti kao posebna društvena grupa, niti su uključeni u kategoriju „inorodaca” (građana rođenih u inostranstvu)“.

Zbog tog razloga, politika Ruskog carstva prema „Ciganima” je vođena ciljem da ih načini ravnopravnim građanima carstva, koji uživaju puna građanska prava, ali koji ispunjavaju svoje građanske obaveze. Iznad svega, postojala je i glavna politika: „Cigani” su smatrani neodvojivim delom društva, i bili su podređeni uobičajenim zakonima zemlje. U slučajevima kada je postojala potreba za specijalnim politikama prema „Ciganima”, cilj je bio da se prevaziđe njihovo odvajanje od društva, što nije podrazumevalo njihovu asimilaciju.

Bibliografija

Barannikov, Aleksei P. (1931) Tsygany SSSR. Kratkii istoriko-etnograficheskii ocherk. Moskva | **Bessonov, N. / Demeter, N. G. / Kutenkov, V. (2000)** Istoriya tsygan. Novyi vsglyad. Voronezh: Rossiyskaya Akademiya Nauk | **Crowe, David (1995)** A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia. London / New York: Tauris | **German, Aleksander V. (1930)** Bibliografiya o tsyganach. Ukasatel knig i statei s 1780 do 1930 gg. Moskva | **Kalinin, Valdemar (2003)** Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polska). Vitebsk | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies). Lanham: Scarecrow | **Keppen, P. (1861)** Khronologicheskii ukasatel materialov dlia istorii inorodtsev Evropeiskoi Rosii. Sankt-Petersburg | **Lundgren, Gunilla / Taikon, Alyosha (2003)** From Coppersmith to nurse. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2003)** Social Position of the Gypsies in Contemporary Russia and the Countries of the former USSR. In: Dvorák, Tomáš (ed.) Mily Bore ... Profesoru Ctiboru Necasovi k jeho sedmdesátým narozeninám venuj i přátelé, kolegové a záci. Brno: Historický ústav AV ČR, pp. 237-244 | **Marushiakova, E. / Mischeck, U. / Popov, V. / Streck B. (2005)** Dienstleistungsnomadismus am Schwarzen Meer. Zigeunergruppen zwischen Symbiose und Dissidenz. Halle-Wittenberg